

חצרות הכפרים שכל אחד בונה לו בית בשטח הפקר ואחר כך גדרו מסביב את השטח שלפני הבתים [או כגון יורשים שחילק להם אביהם בתים לכל אחד ואחד במתנת שכיב מרע] – בכגון זה הזכות בחצר של כל אחד נקבעת לפי מספר פתחי הבתים שיש לו בה. ויש סוברים שאפילו באחים שירשו חצר ובתים מאביהם, אם חלקו תחילה הבתים ולאחר מכן באו לחלק החצר – מחלקים אותה לפי פתחי הבתים, שכבר זכו בעת חלוקת הבתים בשטח מסוים בחצר (עפ"י יד רמה ב"ב שם; פרישה קעב. וע"ע ברמב"ן ורשב"א שם. ובדעת רש"י ע' בב"ח שם, ובשו"ת בית יעקב פט ובהערות במסכת סוכה).

'דהני מילי בית דלמהוי קאי – יהבינא ליה חצר, האי דלמיסתר קאי – לא יהבינן ליה חצר. משמע לכאורה שאם בנהו לקיום ואינו עומד להיסתר [וכגון שהמקום דחוק ובנה שם מבנה ארוך וצר שאין בו רוחב ד' – לדעת הסוברים שאין דינו כבית אלא כריבוע ד' ממש. רא"ש הל' מזוזה טז] – נותנים לו. ואולם המאירי פירש הטעם מאחר שאינו ראוי לדירה היאך אתה דן בו פירוק משא. וכ"כ הסמ"ע (חור"מ קעב סק"ח) לפי שאינו ראוי לדור ולהשתמש בו. לפי"ז יש לומר שאעפ"י שבפועל זה משתמש בו, אין זו נחשבת דירת בית ולא נתנו לו שטח בחצר. וכן לפי הטעם שכתב הראב"ד (פ"ב מהלכות שכנים) שלא נתנו לו שטח בחצר יותר מביתו – נראה שאף באופן זה אין לו.

דף ד

'היתה גבוהה מעשרים אמה והוצין יורדין בתוך כ' אמה, אם צלתם מרובה מחמתם כשרה' ואין אומרים, יפסול הסכך שלמעלה מעשרים את הסכך שמתחתיו, וכדין העושה סוכתו תחת האילן שהיא פסולה; יש מפרשים הטעם שלעולם אין הסכך הפסול פוסל את הסכך הכשר שמתחתיו אם זה הכשר צלתו מרובה מחמתו (עתוס' להלן ט: י. לענין סוכה שתחת האילן). ויש אומרים: דוקא כאן אינו פוסל, שסכך למעלה מעשרים אינו סכך פסול בעצם אלא שהגובה גורם (ערא"ש סוף אות יד, עפ"י ר"ת. ע"ע בסיכומים להלן ט-י ולעיל ב).

'היתה גבוהה מעשרים אמה ובנה בה איצטבא כנגד דופן האמצעית (ריעב"ק) על פני כולה ויש בה הכשר סוכה – כשרה. רש"י כתב שכולה כשרה, גם החלק שמחוץ לאיצטבא, כדין 'פסל היוצא מן הסוכה נידון כסוכה' (להלן יט. וכן דעת ראב"ה ומאירי ורא"ש. וכן כתב המגיד-משנה (ד, יד) בדעת הרמב"ם). ויש חולקים וסוברים שאין כשר אלא מעל האיצטבא [שלא שמענו דין 'פסל' בכגון זה שהרי אותו מקום שלמעלה מכ' הוא כסכך פסול. ועוד, לא הכשירו 'פסל' אלא כשהוא נידון כהמשך הסוכה, כגון שממשיך דופן אחד במקום הפסול] (עפ"י רי"ד ריא"ז ר"ן ריטב"א ובעל ההשלמה).

ובאיצטבא מן הצד שאנו מכשירים מדין 'דופן עקומה', אף לפרש"י אין כשר אלא מקום האיצטבא ולא שאר הסוכה (כן מבואר בראב"ה וברא"ש. וע' שפת אמת). וכן הדין בכל מקום שאנו נצרכים להלכה זו, כגון שסיכך סמוך לדופן בסכך פסול פחות מד' אמות – אי אפשר לישב תחת אותו סכך פסול. ושלשה נימוקים מצינו לדין זה; –

- א. כיון שאמרנו 'דופן עקומה' הרי הסכך שלמעלה נידון כאילו הוא הדופן שמתעקם ונכפף, והלא אי אפשר לישב תחת דופן (רש"י יז. ר"ן רא"ש ועוד. וכן פירש ר"א מן ההר (יז. דברי הרמב"ם).
- ב. כיון שאמרנו 'דופן עקומה', אנו דנים כאילו הדופן מפסקת בין שטח האיצטבא לחוץ, שהרי צריכים

שיהיו דפנות מגיעות לסכך ועל כרחנו לזון כאילו הדופן נתעקמה או נעתקה ממקומה פנימה וניצבת במקביל לסוף הסכך הכשר. נמצא שמחוץ לאצטבא הרי זה כחוץ הסוכה שאין שם דפנות (עפ"י תורא"ש. ועריטב"א).

[לפי טעם זה, כתב הפרי-מגדים (תרל"ד, ד' במ"ו): אם סיכך בסכך גזול בסמוך לדופן, אין הסוכה נפסלת משום כך מפני שאותו מקום נידון הוא כחוץ לסוכה. ואולם לפי הטעם הראשון, כיון שסכך זה נידון כדופן, הרי זו דופן גזולה והסוכה נפסלת. ויש לדון לפסול מכל מקום, מפני שאותו סכך גזול נצרך להכשרה של סוכה עכ"פ, שאילו היה שם אויר לא היינו דנים 'דופן עקומה' והיתה פסולה].

ג. יש שכתבו טעם אחר; כיון שהסכך באותו שטח הוא פסול, אין אדם יושב תחתיו (ע' לשון מגן אברהם תרל"ב, א).

לפי טעם זה נראה שדין 'דופן עקומה' אינו מוגדר כאילו הסכך הוא חלק מהדופן, וגם לא כאילו הדופן נכנסת ועומדת כנגד סוף הסכך הכשר, רק ההלכה אומרת שאין לפסול הסוכה משום הנתק שבין הדופן לסכך הכשר, ואולם גם הסכך הפסול שם 'סכך' עליו.

[והנה כתב הרא"ש (להלן יח. אות ג): סוכה כשרה שיש בה סכך פסול בפחות מארבע אמות סמוך לדופנה, ובסמוך ממש אל הדופן מונח סכך כשר בשיעור הכשר סוכה, שבעה על שבעה טפחים (כן כתב הטור. והשפת-אמת (ז) צדד לומר אפילו אין שם כשיעור הכשר סוכה); סוכה זו, לולא דין 'דופן עקומה' היה אסור לשבת בה מעבר לסכך הפסול והלאה, שהרי סכך פסול מפריד בין הדופן לסכך הכשר, אך יש להכשירה משום הלכה זו של 'דופן עקומה' שאז רואים את הדופן מגיעה עד לסכך הכשר. באופן זה – כתב הרא"ש (והובא בשער הציון תרל"ב אות יד) – לא רק באותו מקום מותר לישב אלא אף תחת הסכך הכשר הסמוך לדופן מותר [כיון שיש שם שיעור סוכה קטנה].

ולכאורה אין מקום לדין הזה אלא לפי ההסבר השלישי הנ"ל, שגם לאחר שדנים 'דופן עקומה' נשארים כל דיני 'סכך' עליו, אבל לפי שני ההסברים הראשונים הלא אותו מקום אינו מסוכך [לטעם הראשון] או מחוץ לסוכה הוא [לטעם השני] (וכן תמה מסברא על דין זה בספר ערוך לגר יו. ולא תירץ). אך קשה הלא הרא"ש עצמו כתב בהסבר ההלכה כטעם השני, וכיצד ניתן לקיים שתי הנחות אלו גם יחד. (ושמא יש מקום לחלק בין סכך פסול ששם 'סכך' עליו ע"י דופן עקומה, ובין סכך הגבוה מעשרים שדומה הוא לאויר כיון שאינו מיצל ואין שולטת בו העין הלכך אין שם 'סכך' עליו. ויסוד סברא זו כתב בספר מרחשת).

ובארו אחרונים שאין הדבר מהוה סתירה, כי היושב סמוך לדופן תחת הסכך הכשר, בשבילו אין צורך 'להלכה' זו של דופן עקומה, ולכן נחשב כיושב תחת סכך ובתוך הסוכה, אע"פ שאם ירצה לשבת תחת הסכך הכשר שמהדופן והלאה, אין מותר לו אלא מכח ההלכה של 'דופן עקומה'.

ולא זו בלבד, אלא אפילו ישבו שני אנשים בו זמנית באותה סוכה; אחד ישב בשטח שסמוך לדופן ואחד ישב בשטח המרוחק ממנה, מסתימת הדברים נראה שאין כאן בית מיהוש, אף שכלפי אדם זה שיושב בריחוק מהדופן נצטרך להחשיב את מקום ישיבת חברו כיושב תחת דופן ולא תחת סכך [שהרי לידידו אנו נצרכים לדין 'דופן עקומה']. וכלפי זה היושב בסמוך לדופן, השני הוא כיושב במקום שאין שם שלש דפנות. וכנראה סבר הרא"ש שהלכה זו של 'דופן עקומה' אינה מתייחסת לסוכה בעצמה, אלא לקיום האדם מצות ישיבה בה, ולכן יכול הדבר להחלק לכל אדם ואדם, עד שכלפי זה נשתמש בהלכה של 'דופן עקומה' וכלפי חברו לא נשתמש בה. וכן נקט הגר"ש"ז אויערבך זצ"ל, והוסיף שאף יכול היושב בפנים להוציא את חברו היושב בחלק החיצון בברכת 'לישב בסוכה'.

ע"ע בכל הענין בראשונים כאן ולהלן ו: יז. רב נסים גאון עירובין ד: או"ח תרל"ב; שבט הלוי ח"א קסו וח"ו עה; ברכת מרדכי ח"ב כט; דברי מרדכי כז; רשימות שיעורי הגר"ד סולובייצקי; הליכות שלמה ז, ט-י; הערות במסכת סוכה]. (מיוסף דעת מהדור"ק, תשנ"ב).

ויש שכתבו אף באצטבא מן הצד, שכשר לישב מחוץ האצטבא [כי נקטו כפי ההבנה השניה הנ"ל שרואים את הדפנות נוגעות באצטבא, והשאר כשר מתורת 'פסל היוצא מן הסוכה'] [ע' ר"ן וריטב"א בשם רש"י [ואינו ברש"י שלפנינו]; מגיד משנה סוכה ד, יד. וע' כס"מ].

'מהו דתימא התם הוא דחזיא לדופן אבל הכא דלא חזיא לדופן אימא לא'. רש"י מפרש שאינה ראויה לדופן מפני שהיא גבוהה מעשרים. [פירוש, אפילו אם נקריב את הסכך לדופן כמות שהיא עכשיו – אינה ראויה, שהרי היא גבוהה למעלה מעשרים. ריטב"א. וע"ע 'הערות במסכת סוכה']. והרי"ד פירש כיון שקרקע עולם מפסקת בין האצטבא לכותל, אין לומר נעשה את הקרקע דופן עקומה, קמ"ל שאומרים כן.

(ע"ב) 'היתה גבוהה מעשרים אמה ובנה בה עמוד שהוא גבוה עשרה טפחים ויש בו הכשר סוכה...'. רש"י כתב שהיה העמוד רחוק מן הדפנות הרבה. משמע מדבריו שאם מקורב הוא לדפנות בתוך ד' אמות – כשרה משום 'דופן עקומה' (וכן כתב המכתם משמו. וכן דעת האור"ח, הר"ה, העיטור, ההשלמה המאירי הרא"ש והריטב"א. וכן כתב המגיד-משנה (ד, יד) בדעת הרמב"ם. וכן פסק השלחן-ערוך (תרל"ג, ז).

ואולם הר"ן צדד לומר שמא עמוד גבוה י', הואיל וחולק רשות לעצמו לענין שבת והרי הוא כאילו מוקף מחיצות, לפיכך אפילו אין ממנו ולכותל ד' אמות פסולה ואין אומרים כלפיו 'דופן עקומה', מפני שהוא מוקף מחיצות לעצמו. וכן דעת הרי"צ גיאנות (וע"ע בשפת אמת; הערות במסכת סוכה; ברכת מרדכי ח"ב כט).

'אמר ליה רבא: בעינן מחיצות הניכרות וליכא'. פירוש, אף על פי שלענין שבת אומרים 'גוד אסיק', אין אומרים כן לענין סוכה, שצריך להיות בה מחיצות הניכרות כעין דירה (ר"ן). וע"ע תורי"ד בסגנון שונה קצת. ובפני יהושע צדד לחדש שפסול זה אינו אלא מדרבנן.

נראה לפי זה שיש סברה המקשרת בין שיטות אביי ורבא כאן ולעיל גבי הוצים יורדים לתוך עשרה – שבשניהם סבר אביי לומר שבסוכה הולכים אחר דין המחיצות הכללי, ואמר לו רבא שישנו דין נוסף מסוים לסוכה משום היותה 'דירה', הלכך הוצים היורדים לתוך י' מבטלים שם דירה, וכן מחיצות שאינן ניכרות אינן משמשות כדירה. וכן להלן (ז. ע"ש 'תוס' ור"ן) מבואר מדברי רבא שצורת הפתח אינה מועילה כדופני הסוכה משום שצריך מחיצות הניכרות. ולהלן יט. שהקשו ממחיצות שבת על רבא שאמר גבי סוכה אין אומרים 'פי תקרה יורד וסותם', וחילקו אם המחיצות נעשו בשביל הסוכה או בשביל השטח שמבחוץ, לכאורה יכול היה לתרץ שבסוכה דוקא אמר רבא, וכשיטתו שצריך מחיצות הניכרות. אך נקטה הגמרא בפשיטות שבפי תקרה אין חסרון משום מחיצות שאינן ניכרות. וכ"מ ממה שכתב הרא"ש שם שמדאורייתא הסוכה כשרה.

ויש סוברים שסברת 'בעינן מחיצות הניכרות' אמורה גם לענין מחיצות שבת, שלכך אין אומרים 'גוד אסיק' בעמוד שהוא אטום ואין מחיצותיו ניכרות [ומכל מקום ראש העמוד נידון כרשות היחיד לפי שהוא מובדל עשרה טפחים מרה"ר, אבל אפשר שאין אומרים בו רה"י עולה עד לרקיע] (עפ"י רמב"ן ורשב"א שבת צט. וכן מובא במפורש במאירי שבת ז. וע' גם באבני נזר או"ח רסד, ח).

וכן כתב הגר"ח הלוי (סוכה ד, יא) בדעת הרמב"ם, שאין אומרים 'גוד אסיק' בעמוד, אלא שלשיטתו אומרים בו רה"י עולה עד לרקיע, כי דין זה אינו נובע משום 'גוד אסיק'. ובספר אבי עזרי (שם) נטה מדבריו. וע"ע מגן אברהם שעד סק"ד ובמחצית השקל שם; חזון איש סב, יג; בית זבול ח"ב טז, טז; שבט הלוי ח"ג נו; רשימות שיעורי הגריד"ס; 'הערות במסכת סוכה'.

ודעת רש"י (בשבת ו: ד"ה קמ"ל; עירובין פט. ד"ה כולי; וכן להלן כה. ד"ה ושבולות) שאומרים 'גוד אסיק' בעמוד לענין שבת, כדברי הר"ן.

ויש מי שכתב נפקותא בשאלה זו; האם יש להכשיר סוכה בשבת שבתוך החג, על ידי העמדת ארבעה קונדיסין על תל גבוה עשרה [ומסכך על גביהם], משום 'מיגו דהויא דופן לענין שבת הויא דופן לענין סוכה' (כדלהלן ז) – שזה שייך רק אם אומרים 'גוד אסיק' בתל, אבל אם אין אומרים 'גוד אסיק' אין שייך לומר דהויא דופן לענין שבת (עפ"י הר צבי להלן ז).

זשאינה גבוהה עשרה טפחים. מנלן...' גם לרבא שאמר בהוצים היורדים פחות מעשרה דירה סרוחה היא, ולכאורה סברה היא ואין צריך לימוד על כך, גם לפי זה מקשה מנין שגובה המחיצות צריכות להיות עשרה טפחים, כאשר הסכך מוגבה מהדפנות ואינה דירה סרוחה (וכדתנן טז.).
[ובדעת הרמב"ם נראה שטעם 'דירה סרוחה' אינה פוסלת את הסוכה אלא שאסרו חכמים לישב בה לכתחילה. ולשיטתו מיושב היטב שהקשו כאן על שיעור הסוכה מעיקר דין תורה] (מפרשים. וע"ע מרומי שדה ה: אבני נזר או"ח תסח, ז).

'ארון תשעה וכפורת טפה הרי כאן עשרה, וכתבי ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת. ותניא ר' יוסי אומר מעולם לא ירדה שכינה למטה...' הריטב"א הביא מהירושלמי גזרה שוה; כתוב כאן ונועדתי לך שם ודברתי, ונאמר להלן כי מן השמים דברתי עמכם – מה דיבור להלן רשות אחרת, אף כאן רשות אחרת.

ציונים ומראי מקומות

תוס' ד"ה והוצין. באור התירוץ שבסוף דבריהם – ע' חזון איש קמג, ד; גליונות קהלות יעקב.

'אם יש משפת חקק ולכותל ג' טפחים פסולה.' על קושית הראשונים מאי שנא סוכה משבת, ששם הדין שמותר לטלטל בבית שחקק בו, אפילו החקק מרוחק מן הכותל – ע' במובא בשבת ז.

(ע"ב) תוס' ד"ה פחות. בישוב שיטת רש"י – ע' שפת אמת, גליונות קהלות יעקב, רשימות שיעורי הגרי"ד.

דף ה

באורים והערות

'מעולם לא ירדה שכינה למטה...' יש לפרש בדרך דרוש, על דרך אמרם הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, הכל צפוי והרשות נתונה. כלומר מעשי האדם ומעלליו נתונים ביד האדם ואין השכינה מתערבת בהם. **'ולא עלו משה ואליהו למרום'** – כלומר, אף על פי שעלו לרקיע, לא נתהפך טבעם כמלאכים [כמו שאמרו המלאכים על משה 'מה לילוד אשה ביננו'. וכן אליהו עדיין היה מצוי בישיבת חז"ל בצורת איש] (מהר"ץ חיות. וע' 'הערות במסכת סוכה, וצ"ב).

– אין עירוב תחומים בין 'שמים' ל'ארץ' כלל; אין אפשרות לשום נברא, אפילו הגדול והקדוש ביותר,

ד. ישנם דינים שנאמר בהם 'בית' ואין הכוונה לבית דוקא אלא לרשותו של אדם, ואין למעט שם בית פחות מד' על ד', כגון ולא תביא תועבה אל ביתך; לא תבא אל ביתו לעבט עבטו. והכל כפי שקבלו חז"ל לדרוש (עפ"י הערות במסכת סוכה. וצ"ע ממש"כ התוס' גבי פתח בי אביה). ויש סוברים שגם לענין אזהרת עבוט צריך ד' על ד' (ע' רש"ש ב"מ קיג. מנחת שלמה תנינא נח. וע"ש שהעיר אודות נר חנוכה).

דף ד

ד. סוכה שהיתה גבוהה מעשרים אמה, מה דינה באופנים דלהלן?

א. מיעט גובהה בכרים ובכסתות, בתבן או בעפר.

ב. הוצים יורדים מהסכך בתוך כ'.

ג. בנה בה איצטבא בסמוך לדופן האמצעי או מן הצד.

ד. בנה בה איצטבא או עמוד באמצעה.

א. היתה גבוהה מעשרים אמה ובא למעטה בכרים ובכסתות – אין זה מיעוט, ואף על פי שביטלם שם – בטלה דעתו אצל כל אדם.

וכן לענין סוכה בת עשרה טפחים, אין כרים וכסתות ממעטים חללה לפסלה (עפ"י תוס' כא: ד"ה שאין).

תבן וביטלו, וכל שכן עפר וביטלו – הרי זה מיעוט וכשרה. תבן ואין עתיד לפנותו (שיודע שלא יצטרך לו כל החג, אבל לא ביטלו בפירוש. רש"י) או עפר סתם (שאינן יודע אם יפנהו אם לאו); לדברי חכמים – אין זה מיעוט, ולרבי יוסי – הרי הם כמבוטלים שם וממעטים. עפר ועתיד לפנותו או תבן סתם – לדברי הכל אינם בטלים.

א. עפר ואין עתיד לפנותו; כתבו רש"י ותוס' ועוד ראשונים (רו"ח רמב"ן רי"ד ריא"ז מ"מ ד, יג) שדינו כעפר סתם שנחלקו בו חכמים ורבי יוסי. והרא"ה והריטב"א והמאירי כתבו שלדברי הכל בטל. ב. רש"י כתב שהביטול המדובר בסוגיא היינו ביטול לשבעת ימי החג. וכן הסכימו הר"ן והרא"ש. ויש חולקים וסוברים שאין די בביטול לשבעה אלא צריך שיבטל לעולם (עפ"י ר"ח וראב"ה (צד) וריטב"א. ועתוס' ב"ב כ ד"ה אתיא; מגן אברהם שעב סקכ"ז; חדושי הנצי"ב ושפת אמת; ברכת מרדכי ח"א לד). יש מי שכתב שלדעת רש"י אם מבטל לעולם מועיל אף בכרים וכסתות (עפ"י בירור הלכה). ג. רש"י פירש 'ביטלו' – שפירש בפיו שמבטלו (וכן לשון השו"ע תרלג, ד). והריטב"א חולק וסובר שאין חילוק בין בפה או בלב, והחילוק בין 'ביטלו' ל'אין דעתו לפנותו' – שזה לעולם (כשיטתו הנ"ל) וזה לשבעה ימים.

ובפני יהושע פירש בדעת רש"י שאף אם גמר בלבו לבטלו בכלל 'ביטלו' ואין צריך דיבור פה ממש. וכן משמע מרבנו חננאל שבהסכמה שבלבו די (ע' גם במשנ"ב שעז ס"ק קכא; תרלג סק"ג ובשעה"צ. ונראה שאין עתיד לפנותו היינו שסבור או אפילו יודע בבירור שלא יפנה (כמש"כ בפסקי רי"ד) אבל לא החליט הדבר להחשיבו כקרקע הסוכה. ומסתבר שאם מניח שם תיבה וכד' שאינה משמשת כקרקע, הגם שאין דעתו לפנותה, לא תועיל לו למעט מגובה הסוכה).

ד. הלכה כחכמים (עפ"י הרי"ף, וכן כתב הרו"ה; או"ח תרלג, ד).

ה. נחלקו הדעות כאשר מיעט ע"י עפר וכד' באופן המועיל, האם צריך לנענע הסכך משום 'תעשה ולא מן העשוי', אם לאו. וכן פסק במשנ"ב (תרלג, יב).

ב. היתה גבוהה מעשרים אמה והוצים יורדים לתוך כ'; אם צלתם מרובה מחמתם – כשרה, ואם חמתם מרובה מצלתם – פסולה.

לפי דעה אחת במסכת עירובין (ג), אם היה מקצת מן הסכך בתוך עשרים [אפילו צלתו מרובה מחמתו. עתוס'] ומקצתו למעלה מעשרים, גזרו חכמים שמא יטול מעובי הסכך התחתון ונמצא כולו למעלה מעשרים. ואולם מסקנת הגמרא להכשיר.

ויש אומרים [שלא כדברי התוס'] אפילו אם הסכך שבתוך עשרים חמתו מרובה מצלתו כשרה, מפני שאין בחלל הסוכה יותר מעשרים. ואינו דומה להוצים היורדים שאינם חשובים כסכך הלכך כל שחמתם מרובה מצלתם הרי הם כמי שאינם, משא"כ במקצת סכך שהוא חשוב (עפ"י ר"ן וריטב"א).

ג. בנה בא איצטבא כנגד דופן האמצעי על פני כולה, ויש באיצטבא שיעור הכשר סוכה, והרי לה שלש דפנות – כשרה, שהרי מהאיצטבא ולמעלה אין יותר מעשרים.

א. כתב רש"י: אפילו מן האיצטבא ולהלן כשר, כדין פסל היוצא מן הסוכה שנידון כסוכה. ולזה הסכים הרא"ש והרמב"ם. ואילו הרי"ד והר"ן והרי"א חולקים. והסכמת הפוסקים כדעה ראשונה (תרל"ג, ה).

ב. אין באיצטבא שבעה טפחים, אפילו אין ממנה עד הפתח שלשה טפחים – פסולה, ואין סכך שלמעלה מכ' משלים שיעור סוכה (עפ"י חזו"א קמ"ד, ה).

היתה האיצטבא בנויה מן הצד והריהי סמוכה לשתי דפנות בלבד; אם יש משפת האיצטבא לכותל שכנגד ד' אמות – פסולה. פחות מד' אמות – כשרה, שאומרים 'דופן עקומה'; כאילו הדופן הנגדית מתעקמת ובאה כנגד קצה האיצטבא והרי כאן שלש דפנות כשרות.

א. כתבו ראשונים (רש"י יז. ר"ן רא"ש ראב"ה ועוד): אי אפשר לישב תחת אותו מקום שאומרים בו 'דופן עקומה', שהרי רואים את הסכך כאילו הוא חלק מהדופן ואין יושבים תחת הדופן. ויש חולקים (ע' מגיד משנה סוכה ד, ד).

ועוד כתב הר"ן (והריטב"א): אין אומרים 'דופן עקומה' אלא בדפנות המגיעות לסכך. אבל הטור (תרל"ב) מכשיר אפילו אינן מגיעות, שאומרים תחילה 'גוד אסיק' ואחר כך 'דופן עקומה'. ואפשר שיש להקל אם אין שלשה טפחים אויר מן הדפנות עד הסכך (עפ"י משנ"ב תרל"ב סק"ד, עפ"י פמ"ג ובכורי יעקב. וע"ע רעק"א שם ובתשובה יב; אור לציון ח"א מג; שבט הלוי ח"ו עה, ג–ד; קה"י סוכה ד ערובין ס שבת ט. וע"ע מה' הראשונים בכיו"ב להלן טז).

ב. לפי מה שסבר אב"י בעמוד גבוה עשרה באמצע הסוכה, לומר 'גוד אסיק מחיצתא', הוא הדין לאיצטבא הגבוהה עשרה [ויש בה מחיצות], תתכשר אפילו מרוחקת מן הכתלים ד' אמות עפ"י מהרש"א ועוד).

ד. בנה בה איצטבא באמצעיתה; אם יש משפתה ולדופן ד' אמות לכל רוח ורוח – פסולה, פחות מד' אמות – כשרה, שאומרים 'דופן עקומה' בכל הרוחות.

יש מי שכתב שבאופן שמוקפת מארבע רוחות ואין בינם ובין האיצטבא ד' אמות, מותר לכמה אנשים לישב בכל הצדדים, שהרי כל אחד מהיושבים בצד יכול לראות האצטבא שמתכשרת ע"י שלשת הצדדים האחרים ב'דופן עקומה' וצד זה יושב בו כשר לישב תחתיו משום 'פסל היוצא מן הסוכה' [לדעת רש"י ורא"ש הנ"ל] (עפ"י דגול מרבבה, בכורי יעקב – מובא בשער הציון תרל"ג סק"ג. ע"ש ובהל"ש ז סקט"ז).

בנה בה עמוד (והוא הדין לאיצטבא, כנ"ל) שהוא גבוה עשרה טפחים ויש בו שיעור הכשר סוכה [והוא מרוחק הרבה מן הדפנות, שאי אפשר לומר 'דופן עקומה'. רש"י]; סבר אביי לומר 'גוד אסיק מחיצתא'; כלומר הגבה את מחיצות העמוד סביבות ראשו ותהא חשובה סוכה על ראש העמוד, שאין ממנו ועד הסכך יותר מעשרים אמה. אמר לו רבא: צריך שיהיו מחיצות ניכרות ואין – הלכך פסולה.

א. הפני-יהושע צדד לחדש שפסול זה מדרבנן, אבל מדאורייתא אומרים 'גוד אסיק' וכשרה אף בלא מחיצות ניכרות. ומפשט דברי ראשונים אין נראה כן.

ב. הר"ן נסתפק לומר שאפילו אין בין העמוד לדפנות ד' אמות – פסולה, שאין אומרים 'דופן עקומה' בעמוד עשרה מפני שחולק רשות לעצמו וכאילו הוא מוקף מחיצות. וכן הביא הרא"ש בשם רי"צ גיאאות [הן לענין עמוד הן לענין אצטבא]. והרא"ש עצמו חלק והכשיר. וכן הביא מבעל העיטור. וכן פסק בשו"ע, להכשיר. [ואף לפי דעת הפוסלים נראה שאם יש צורת הפתח בין מקום הסכך הפסול לסכך הכשר, אפשר לומר 'דופן עקומה' ולהכשיר, וכדין סוכה המחולקת באמצעה ע"י צורות הפתח, שנקט הגרשו"א (הלי"ש ז דבר הלכה יג) שודאי כשרה ע"י הדפנות החיצוניים, שאין צוה"פ מהוה מחיצה לאסור. וצ"ב].

ה. מה דין הסוכות דלהלן?

א. סוכה הגבוהה עשרה טפחים והוצים יורדים לתוך עשרה.

ב. היתה פחותה מעשרה טפחים וחקק בה כדי להשלימה לעשרה.

ג. נעץ ארבע קונדסין וסיכך על גבם.

א. סוכה הגבוהה מעשרה טפחים והוצים יורדים לתוך עשרה – סבר אביי לומר אם חמתם מרובה מצלתם כשרה. (ודוקא הוצים, אבל סכך שמקצתו למטה מ' – פסולה, שאין כאן חלל עשרה. ר"ן, ריטב"א). אמר לו רבא: דירה סרוחה היא ואין אדם דר בדירה סרוחה.

א. מלשון הפוסקים משמע שפסולה ממש (וכן כתב הריטב"א ועוד. ע"ע שער הציון תרלג, כה). ואולם יש סוברים שאינה פסולה אלא לכתחילה (כן דייקו מלשון הרמב"ם סוכה ה, ב. ע' במאירי, המכתם, חדושי הנצי"ב, ערך לנר ושפת אמת).

ב. דוקא הוצים היורדים פוסלים, אבל נוי סוכה אינו ממעט חללה (כדלהלן י), שאדם קץ בהוצים ולא בנוי (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"א נו. תוס' להלן י: ד"ה גויי. וע' גם בהערות במסכת סוכה).

ב. היתה פחותה מעשרה טפחים וחקק בה כדי להשלימה לעשרה; אם יש משפת חקק ולכותל שלשה טפחים – פסולה [ואין אומרים כאן 'דופן עקומה' שהרי אין שם 'דופן' לעקמה מפני שהיא פחותה מ' טפחים].

פחות מג' טפחים – כשרה, שכל פחות מג' כלבוד דמו, כאילו החקק מסונף לכותל.

א. אם אין בחקק כשיעור הכשר סוכה – פסולה בכל אופן, שאף על פי שכל פחות משלשה כלבוד דמי, הרי זו דירה סרוחה (עפ"י רי"צ גיאאות, ר"ן ועוד. וכן יש לדייק ברש"י).

ב. נחלקו הפוסקים (תרלג) כאשר אין בין החקק לכותל שלשה טפחים, האם רשאי לישב בסמוך לדופן, מקום שאין בו גובה עשרה, אם לא (ועתוס' להלן יט: ד"ה שאם. וע"ע חו"א קמד סוסק"א; הערות במסכת סוכה).

ג. אם הסוכה גבוהה עשרה טפחים והוצים יורדים לתוך עשרה, נראה שאם חקק והשלים לעשרה בתוך ארבע אמות לדופן – יש לצדד להכשיר שהרי יש כאן שם 'דופן' אלא שהפסול הוא מצד 'דירה סרוחה' הלכך אפשר שאומרים דופן עקומה להכשיר (עפ"י שפת אמת).

ד. עשיית סוכה במרפסות המצויות, שיש בהן כעין מדרגה בתחתית המעקה [אפילו יש בה ג' טפחים ברוחב ובגובה] – אין בדבר כל חשש, שהרי זו דופן גמורה אלא שלמעלה היא דקה ולמטה היא מתעבה. ואפילו אין בקרקע המרפסת שבעה טפחים, ועל ידי בליטת המעקה יש שבעה טפחים בגובה עשרה – יש להתיר (עפ"י שבט הלוי ח"ח קמה; הליכות שלמה סוכות ז,ו. ע"ש פריים נוספים).

ג. נעץ ארבע קונדיסין (= מוטות) וסיכך על גבן; רבי יעקב מכשיר וחכמים פוסלים. והוכיחו מהברייתא [כדברי רב נחמן ודלא כרב הונא] שהמחלוקת אמורה בקונדיסין הנעוצים בקרקע או באמצע הגג, ורבי יעקב מכשיר בקונדיסין שיש בעביים טפח, שאילו יחקקו ויחלקו יש בהם טפח לכאן וטפח לכאן והרי הם נידונים משום דיומד (= שני עמודים). וחכמים אומרים אין הסוכה כשרה בדיומדין. ונסתפקו שמא המחלוקת אמורה גם בנעץ קונדיסין בשפת הגג, או אולי בזה הכל מודים שכשר משום 'גוד אסיק' מחיצות הבית [והרי המחיצות ניכרות הן בבית. עתוס']. 'תיקו'.

א. הלכה כחכמים לפסול בין באמצע הגג בין בשפת הגג (עפ"י ר"ה ורמב"ן. וכן כתבו הראב"ד הראב"ה הרי"ד הר"ן והרא"ש, שיש להחמיר אף בשפת הגג משום שעלה הדבר ב'תיקו' [אך הואיל ואינו אלא ספק, אם אין לו סוכה אחרת צריך לישב בסוכה זו שסככה על גבי קונדיסין בשפת הגג. עפ"י פרי מגדים. ובספר בירור הלכה צידד לפסול מודאי]).

ואילו הרמב"ם (סוכה ד) פסק שבשפת הגג כשרה משום 'גוד אסיק' (וגרס כן בדבר רב נחמן ולא כגרסתנו שהדבר בספק. וזו היתה גרסתו של רב שרירא גאון. וע"ע ר"ח). ולשיטה זו אין צריך קונדיסין בעובי טפח כשהם בשפת הגג שהרי הטעם הוא משום 'גוד אסיק' ולא משום דיומדין (פשוט. וכ"ה ברש"ש ובבית הלוי ח"ג נג,ה ועוד). וכל זה כאשר הגג אינו בולט מכותלי הבית, אבל אם הוא בולט חוץ לכותל – אין אומרים 'גוד אסיק' (מגן אברהם). וכן אם הסכך אינו מכוון כנגד שפת הגג ממש, אפילו הוא פחות משלשה טפחים אין אומרים 'לבוד' ו'גוד' (ריטב"א, מובא במשנ"ב תרל ס"ק לא).

והלכה כדעה הראשונה (משנ"ב תרל ס"ק לא, מא"ר ועוד).

הריא"ז חידש שאם עובי העמוד שבעה טפחים, הואיל ואפשר לחוק בו בענין שיש בו דופן כשיעור סוכה – כשר. וכן עמוד שיש בו כדי לחוק שלש דפנות של שבעה טפחים כל אחד, היושב בסוכה כנגדן יצא ידי חובתו, שעולים לו דופני העמוד משום שלשה דפנות.

ב. יש מקום לומר שאף על פי שהלכה כחכמים שסוכה אינה מתכשרת בדיומדין, אם עשה דיומדין וסיכך ואחר כך בנה דפנות – אפשר שכשרה ואין זה כמסכך קודם שעשה דפנות שלדעת כמה פוסקים הסוכה פסולה, מפני שיש כאן 'תחילת מחיצה' על ידי אותם דיומדין [ולא גרע זה מחוטט בגדיש בגובה טפח והשאר עדיין אטום, שכיון שיש שם 'מסכך' על הסכך, אף על פי שלא הושלמו הדפנות מקודם – כשר] (עפ"י שבט הלוי ח"ח קמו).

דף ה

1. מנין שסוכה שאינה גבוהה עשרה טפחים פסולה?